

ARTIKELN | 1 JULI 2020

DE CONFRONTATIE MET HET VREEMDE

Auteur: Jitske Kramer

Beeld: Connor Naasz

Leestijd: 7 min

Goed kijken, goed observeren. We zeggen het zo gemakkelijk. Maar kun je voorbij je eigen oordeel kijken? Maakt je brein voldoende onderscheid tussen observaties en interpretaties? Een antropologische blik op ons (on)vermogen tot oordeelsvrij waarnemen.

We hebben allemaal de neiging mensen op te zoeken die een beetje op ons lijken. Gewoon, omdat we ons er prettig bij voelen. Het voelt vertrouwd. Bovendien zoeken we goede collega's, met prettige eigenschappen. Een evenbeeld van onszelf dus. Samenwerken is met sommige personen makkelijker dan met andere. Omdat je stijl meer overeenkomt, omdat je elkaar beter aanvoelt, of omdat je dezelfde normen en waarden hebt. Het gevolg kan zijn dat je steeds dezelfde mensen uitkiest om mee te werken. Zo creëren we onze 'comfort zone'.

Andere meningen

Natuurlijk wil je werken met mensen die je kunt vertrouwen. Dus het moet wel klikken met iemand. Maar alleen maar omgaan met gelijkgestemden, is irreal en ongezond. De wereld zit nu eenmaal vol met mensen die andere meningen en achtergronden hebben dan jijzelf. In organisaties en samenlevingen zullen we dus manieren moeten blijven vinden om het ook goed te hebben met mensen voor wie je geen 'voorkeur' hebt. Om het samen beter te hebben, én om van elkaar

AUDIT

MAGAZINE

te kunnen blijven leren. En dan is het essentieel dat we onbevooroordeeld naar elkaar kunnen luisteren en voorbij onze oordelen kunnen zien. Antropologisch kijken noem ik dat.

Antropologisch kijken is het vreemde proberen te doorvoelen zonder dat je eigen mening er voortdurend doorheen dendert

Antropologisch kijken

Kijken als antropoloog betekent je oordeel uitstellen. Niet jezelf als uitgangspunt nemen, maar de ander. Niet denken dat je het wel begrijpt, maar de tijd nemen om het onbekende te doorleven. Zodat je een idee krijgt van de betekenis die de ander geeft aan zijn eigen leven. Antropologisch kijken is het vreemde proberen te doorvoelen, zonder dat je eigen mening er voortdurend doorheen dendert. En dat is niet altijd makkelijk. Zeker niet wanneer je verrast wordt door hoe dingen gaan, en zeker als ze indruisen tegen wat je eigen waarden zeggen. Dan vind je er meteen iets van: leuk of niet leuk, mooi of lelijk, goed of fout. Dat oordeel mag je hebben, natuurlijk, maar je moet om antropologisch te kijken wel je oordeel kunnen uitstellen. Anders kun je je nooit inleven in het verhaal van de ander. Door je interpretaties los te koppelen van je observaties kun je buiten je eigen kaders kijken en voelen.

Om dit een beetje handig te kunnen doen, maken antropologen een duidelijk onderscheid tussen het binnenstaanders- en het buitenstaandersperspectief. Ook wel emic en etic genoemd. Het binnenstaandersperspectief (emic) vertelt het verhaal van binnenuit, hoe mensen over zichzelf praten en hun eigen wereld beleven. Het buitenstaandersperspectief (etic) gaat over het analyseren en interpreteren van de observaties door een buitenstaander. Niet vanuit de rauwe emoties, maar vanuit het zien van patronen en het vinden van overeenkomsten en verschillen tussen verschillende culturen, gebruiken en eerder geschreven boeken en artikelen over het onderwerp. In het buitenstaandersperspectief duid je het voor jou onbekende, zodat je het ook aan anderen kunt uitleggen.

Antropologie en cultuur

Om goed antropologisch te kunnen kijken, helpt het te begrijpen wat cultuur nu eigenlijk is. Antropologie is het vakgebied dat onderzoekt hoe mensen samen culturen vormen. En hoe die culturen op hun beurt weer mensen vormen. Een korte samenvatting.

We leven in een wereld waarin niets betekenis heeft van zichzelf. Dat geeft een enorme chaos aan mogelijkheden en om daar een beetje mee om te kunnen gaan, vormen we culturen. Cultuur organiseert de diversiteit tussen mensen op zo'n manier dat we ons daarbinnen kunnen bewegen. Een cultuur ordent de wereld om ons heen in categorieën. Ze geeft richting aan wat werkelijk en waar is, en wat niet. Cultuur geeft morele handvatten, omdat we leren wat goed en fout is en ze geeft esthetische kaders aan wat mooi is of lelijk. De culturele waarheid waarin we opgroeien, vormt vervolgens weer onze eigen persoonlijke waarheid en blik op de wereld. Je culturele achtergrond geeft je persoonlijk denken, voelen

en handelen richting en zin. Het vult je brein met richtlijnen, kleurt je waarnemingen en zorgt ervoor dat je vaak meteen iets vindt van mensen die het anders doen.

Mensen maken samen verhalen om de wereld te begrijpen, te ordenen en een beetje te kunnen voorspellen. Mensen vormen samen culturen door over dingen te praten en in deze gesprekken te beslissen wat ze mooi en lelijk vinden, waar en niet waar, goed en fout. En als iedereen om je heen het zegt, zeker je ouders en vrienden, ga je het geloven. Cultuur geeft je een werkelijkheid waarnaar je kunt handelen. En tegelijkertijd beïnvloedt je deze cultuur, omdat je meepraat en meebeslist over wat voor jou normaal, mooi en goed is. En je wat jij belangrijk vindt weer doorvertelt aan anderen. Mensen vormen culturen en culturen vormen mensen in een altijd voortdurende cyclus. Eigenlijk kun je cultuur ook zien als een collectieve fantasie waar een groep mensen in is gaan geloven.

Eigenlijk kun je cultuur ook zien als een collectieve fantasie waar een groep mensen in is gaan geloven

Via het vreemde jezelf leren kennen

Iedereen zit barstensvol normerende gedachten die onze observaties kleuren en dat wat we zien meteen omzetten in interpretaties. Veel van wat je gelooft is onbewust tot je gekomen en beïnvloedt vervolgens al even onbewust je waarnemingen. Om beter en meer oordeelsvrij te kunnen waarnemen, is het van belang om je eigen culturele aannamen beter te leren kennen. Dat geeft je meer vrijheid en keuze over hoe je naar de wereld kijkt, over wat je gelooft en wat niet. En het helpt om anderen beter te begrijpen. Het valt alleen niet mee om je eigen cultuur te leren kennen. Als je in de spiegel kijkt zie je vooral meer details van wat je al zag. Als je praat met de mensen die dezelfde achtergrond delen, hoor je in meer variaties andere nuances van wat je al wist.

De beste manier om je eigen culturele aannamen te leren kennen, is om met vreemden om te gaan. De mensen die dingen écht anders zien en doen dan jezelf, laten je naar jezelf kijken. Elke verbazing of irritatie, elke emotie in het contact met de ander zegt niet zozeer iets over de ander, maar vooral van alles over jezelf. Het zijn emotionele reflexreacties op dat het anders gaat dan je gewend bent. De ander laat je daardoor kennismaken met je eigen culturele normaal. In plaats van te denken 'wat doet die ander raar', vraag je je beter af 'wat maakt dat ik hierdoor geraakt ben? Wat is er dan zo belangrijk voor mij?' Door antropologisch te kijken, gaat er een wereld vol mogelijkheden open.

Mee op reis

Een belangrijk onderdeel van mijn werk is dat ik over de wereld reis om te leren van verschillende culturen over hoe we sterke communities, tribes en organisaties kunnen creëren. Een van die reizen bracht mij in januari 2019 naar Togo. Ik ging daarheen op uitnodiging van de voodoopriester Messanh, die ik tijdens een voodoomuziekfestival in Tivoli Vredenburg had leren kennen. Bij voodoo denken de meeste mensen aan enge rituelen, speldenprikken, poppetjes en geesten. Maar Messanh sprak over een voodoo die draait om liefde en energie. Hij baalde van het obscure beeld dat anderen hebben over zijn geliefde voodoo en vroeg of ik naar Togo kwam. Mijn nieuwsgierigheid was geprikkeld... en een jaar later reisde ik af naar zijn geboortedorp. Een week lang onderga ik eeuwenoude voodooceremonies en word ik elk uur getest op mijn vermogen om antropologisch te blijven kijken. In een nachtelijk ritueel was ik mijzelf naakt in het heilige bos. Ik dans op het ritme van de goden, leer mijn lotsbestemming kennen, raak negatieve energieën kwijt en interview een bijna honderd jaar oude voodoopriester omhangen met mensenschedels.

Het werd een reis naar voodoo die meer vragen dan antwoorden opriep en mij vooral veel over mijzelf deed leren. Ik schreef er het boek *Voodoo: op reis naar jezelf via eeuwen oude rituelen?* over. Een persoonlijk reisverslag dat je met andere ogen naar je eigen normaal laat kijken. En terwijl ik je in het boek mee op reis neem, stel ik de lezer de levensvragen die op mijn pad kwamen. Zie het kader met een fragment dat goed laat zien hoe lastig oordeelvrij kijken soms is.

AUDIT

MAGAZINE

Overgave en vertrouwen

Het wordt mij duidelijk. Deze reis vraagt overgave aan mensen die ik niet ken en aan rituelen die voorbij mijn voorstellingsvermogen gaan. Om voodoo te ervaren, zal ik moeten vertrouwen op iets waarover ik vooral veel enge verhalen heb gehoord. Kan ik hier wel in geloven? En maakt dat eigenlijk uit? Durf ik dit wel toe te laten? Wil ik dat? Wat zullen anderen hiervan vinden? Mag dit van mijn katholieke oma? Waarom denk ik nu opeens aan haar? Ik kijk naar de geitjes en kippen. Ze staren mij aan als het levende bewijs van de voorgenomen rituelen. Laat ik straks echt voor mijn eigen ervaring levende wezens sterven? Alles in mij komt in opstand. Dit had ik natuurlijk kunnen weten. En ik wist natuurlijk ook van de dierenoffers, maar nu wordt het wel heel concreet. Mijn hoofd duizelt. Ik moet snel beslissen. Over een paar uur is de eerste grote ceremonie die tot diep in de nacht zal duren. En iedereen is er al klaar voor. Ook al weet ik niet zoveel van voodoo, ik neem de krachten zeer serieus. Als ik dit ga doen, dan ook echt en met volle overgave, besluit ik. Ik doe mijn ogen dicht en neem het innerlijke besluit dat ik mij veilig voel. Ik ga dit doen.

Onbekende werelden leren kennen

Alleen door met volle overgave in een volstrekt onbekende wereld te stappen, kun je nieuwe inzichten krijgen. Dat geldt niet alleen in Togo. Oordeelsvrij kijken vraagt werkelijk luis-teren naar het verhaal van je collega, de beleavingswereld van de pubers thuis op de bank, de argumenten van de directie... Niet luisteren vanuit je eigen mening of emotie. Niet vanuit je verbazing over de ander, maar vanuit het werkelijk willen doorvoelen en begrijpen van de ander. Vanuit de bereidheid geraakt te worden, en de wil om je eigen mening bij te stellen. En dan nog is het de vraag of je de ander werkelijk leert kennen. Tijdens mijn ontmoetingen in Togo heb ik mij ten diepste gerealiseerd dat ik in de confrontatie met de ander vooral mijzelf heb ontmoet.

Wil je ook antropologisch leren kijken? Plaats jezelf dan met regelmaat in een voor jou vreemde context. Luister, verbaas, twijfel en verwonder.

Over

Jitske Kramer is corporate antropoloog en reist de wereld over om te leren van traditionele healers, leiders, verrassende innovators en willekeurige voorbijgangers. Kramer is auteur van onder andere *Deep Democracy*, *Jam Cultures*, *Voodoo – op reis naar jezelf via eeuwenoude rituelen?*, *De Corporate Tribe* en *Building Tribes*. Zie voor meer info: www.humandimensions.nl.

Tags: Gedrag, Het brein

AUDIT

MAGAZINE

Bron url: <https://auditmagazine.nl/artikelen/de-confrontatie-met-het-vreemde/>